

Olha Skorokhod
(Ukraine)

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ЗАХОДІВ РОСІЙСЬКОГО УРЯДУ У СФЕРІ ГРОШОВОГО ОБІГУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ.

Розвиток товарно-грошових відносин у кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. в Російській імперії сприяв розширенню сфери фінансових інститутів, однак історія еволюції державних фінансів належить до недостатньо вивчених у вітчизняній історіографії проблем. Певною мірою стан наукової розробки проблеми висвітлив В. Орлик¹. Історіографічний масив його розвідки охоплює переважно наукову спадщину сучасників епохи ХІХ ст.: вчених-теоретиків та практичних працівників підрозділів Міністерства фінансів Російської імперії, проаналізована також література, що досліджує вітчизняну історію державних доходів і видатків та відповідну політику.

Опрацьовану нами літературу вважаємо за доцільне умовно розділити на три великі групи: 1) нариси історії українських земель, праці з економічної історії України чи окремих її регіонів; 2) праці із загальної історії грошей, грошового обігу українських земель, Російської імперії; 3) праці з історії економічного розвитку Нової Січі (1734-1775).

Нариси історії українських земель, праці з економічної історії України

Історик українського чумацтва Назарій Букатеви́ч розцінював грошову політику імперського уряду як засіб обмеження торгівлі запорожців. Він пише, що торгівля Запорожжя з Кримом почалася в ХVІ ст., зростала в ХVІІ й особливо розвинулась в першій половині ХVІІІ ст. В другій половині ХVІІІ ст. розвиткові торгівлі між Запорожжям та Кримом пошкодив наказ Катерини ІІ, 7 липня 1764 року, видавати запорожцям утримання не сріблом, а мідяними грішми. Кримці відмовлялися приймати мідяні гроші, і запорожці примушені були діставати золото й срібло від пачкарів, що прибували з України². Приведений факт Н. Букатеви́ч взяв з роботи історика козацтва Дмитра Яворницького³.

Досліджуючи загальні тенденції економічного розвитку українських земель, Іван-Станіслав Коропецький торкнувся і проблеми грошей в Україні. На його думку *«російські гроші практично витіснили всі інші гроші з Гетьманщини після реформ Петра І 1700-1704 рр. Після включення Південної України, Правобережжя і Волині до складу імперії ці регіони ввійшли в її монетарну і досить примітивну кредитну систему, в якій залишалися до 1917 р.»*⁴.

Особливості інкорпорації українських земель до податкової системи Російської

1 Орлик В.М., 2006, №11, с. 85–95.

2 Букатеви́ч Н., 1928., с.14.;

3 Эварницкий Д., 1900., Т.1. с.579-580.

4 Коропецький І., – С., 1995., с.37.

імперії досліджено у нарисі В. Орлика⁵, де, зокрема, охарактеризовано органи реалізації фінансової політики, а також її регіональні особливості. В іншій праці з історії селянського оподаткування⁶ більшу увагу приділено історії державних фінансів Російської імперії у XVIII ст., а також особливостям фіскальної діяльності на теренах Вольностей Війська Запорозького Низового.

Одним із напрямків сучасних історико-економічних студій є вивчення бірж Південної України. Так, Р. Шиханов пише, що у зв'язку з тим, що з кінця XVIII ст. сільське господарство Південної України починає набувати товарного характеру, а розвиток товарообміну виявив нагальну потребу торгових зв'язків із Західною Європою через чорноморські порти, то з'явилося підґрунтя до появи бірж. Адміністрація краю створювала для цього певні умови. Так, Г. Потьомкін у доповіді Катерині II від 4 жовтня 1786 р. про закладення Катеринослава серед інших установ нового міста пропонував спорудити тут купецьку біржу. Про план будівництва біржі у Миколаєві доносив Потьомкіну своїм рапортом комісар Михайло Фадеев. Однак ці проекти не були реалізовані. Пояснюється це тим, що *«російський уряд більше цікавило те, що підлягало фіску, а біржа, як громадська установа, не належала до прибуткових статей бюджету, тому і не було рації турбуватися про її долю»*⁷.

Р. Шиханов встановив, що саме іноземні купці поставили питання про влаштування в Одесі біржі. Її було урочисто відкрито 30 жовтня 1796 року у будинку колезького асесора Дофіне. Торгівля на Одеській біржі велася сільськогосподарськими товарами, векселями та валютою, угоди мали великий вплив і на курси Санкт-Петербурзької біржі⁸.

На сучасному етапі дослідженням є період розвитку торгових бірж другої половини XIX – початку XX ст. у працях Р. Шиханова та Б. Кругляка⁹. Пояснюється це тим, що як масове явище біржі починають виникати у пореформену добу. Ми ж вважаємо у перспективі можливим дослідження історії Одеської біржі.

Певного розвитку набула справа дослідження банкірів і банкірських установ Півдня України. Окремі згадки про існування банкірських установ в Україні можна знайти у працях дореволюційних авторів Аполлона Скальковського¹⁰, Миколи Яснопольського¹¹, Івана Аксакова¹², Петра Мігуліна¹³ та у радянських учених – Саула Борового¹⁴, Йосипа Гіндіна¹⁵. У сучасній українській історіографії вивченню банкірської та кредитної діяльності на Півдні України XIX – початку XX ст. присвячені дисертації Ірини Дружкової¹⁶ та Валентини Шевченко¹⁷. Обидві вчені відмічають, що у радянській історіографії банкіри й їхня діяльність практично не вивчалися.

5 Орлик В.М., 2005, с.53-63.

6 Гуржій О.І., Орлик В.М., 2012, 278 с.

7 Шиханов Р.Б., 1996, №1, С.92.

8 Там само.

9 Кругляк Б.А., *Ярмаркова торгівля на Україні в період капіталізму* // УІЖ, 1974. – № 3. – С. 36-43.; Його ж. *Товарні біржі в Російській імперії* // УІЖ, 1992. – № 2. – С. 58-63.

10 Скальковский А., 1839.

11 Яснопольский Н., 1871, №7, с.75-79.

12 Аксаков И.С., 1858, 383 с.

13 Мигулин П. П., 1899, 606с., 1904, 439с.

14 Боровой С.Я., 1958., 288 с.

15 Гиндин И.Ф., 1960.; 1997.

16 Дружкова І.С., 2004, 220 с.

17 Шевченко В.В., 2010, 265 с.

Згідно дослідження І. Дружкової в Україні в першій половині XIX ст. ошадні скарбниці в основному займали домінуюче становище, окрім Катеринославської та Херсонської губерній, де серед казенних кредитових закладів переважали прикази громадської опіки. Перший приказ громадської опіки з'явився у 1775 р., однак реально прикази починали працювати пізніше. Прикази громадської опіки були єдиними кредитними установами в провінціях Російської імперії, їхня діяльність розвивалася відповідно до розширення товарного виробництва і зростання грошового обігу¹⁸. Особлива увага приділяється Одеській конторі, при чому автор доводить, що спектр її послуг був набагато ширшим, ніж про це писав А. Скальковський¹⁹.

В. Шевченко вдалося виокремити особливості статусу південноукраїнського купця-банкiera. Будучи зацікавленим у заселенні та розвитку регіону, уряд виробив систему пільг як для міст, так і для їхнього населення. У першу чергу вони надавалися містам-портам і торговельним центрам, які мали стратегічне значення. Особливе місце у даному контексті посідала Одеса. Надані їй Катериною II і продовжені імператорами Павлом I й Олександром I пільги сприяли стрімкому становленню і розквіту міста²⁰. Уряд опосередковано сприяв збільшенню кількості купців-банкierів та становленню приватного кредиту у Новоросійському краї²¹. Соціально-правові умови діяльності банкierів і банкierських установ, які склалися в першій половині XIX ст., мало чим відрізнялися від загальноімперських. Однак, для Півдня України вони мали подвійне значення²². З однієї сторони визначалися високий статус купця-банкiera й встановлювалися досить жорсткі вимоги до здійснення банкierських операцій. З іншої – система пільг, наданих містам Новоросійського краю, сприяла швидкому розвитку торгово-кредитної діяльності, насамперед в Одесі.

Праці із загальної історії грошей, грошового обігу українських земель, Російської імперії

До цієї групи належить блок праць Миколи Котляра²³, який першим у радянській історичній науці узагальнив історію монетного обігу на матеріалах знахідок монет та випадках їх карбування. М. Котляр відмічає, що ще в дореволюційні часи було укладено кілька топографічних зведень знахідок нумізматичних реліктів певних регіонів, зокрема на території Дніпропетровщини у праці В. Є. Данилевича²⁴, українського Причорномор'я – на картах В. І. Гошкевича²⁵, І. В. Фабрициуса²⁶. Як зауважує М. Котляр, «грошове господарство України XVIII – початку XIX ст. довгий час залишалось поза увагою дослідників. Цей період вважався нецікавим, асортимент монет – одноманітним, скарби – схожими за складом і обсягом»²⁷. Згідно висновків вченого до кінця XVIII ст. по всій території України спостерігається

18 Дружкова І.С., 2010, С. 32.

19 Скальковский А.А. 1848, С. 125.

20 Шевченко В., 2006, С. 127.

21 Шевченко В., 2006, С. 128.

22 Шевченко В., 2006, №9, С. 130.

23 Котляр М.Ф., 1971; 1981.

24 Данилевич В.Е., 1904.

25 Гошкевич В.И., 1903, Кн.1.

26 Фабрициус И.В., 1951. – вып.1.

27 Котляр М., 1971, С.151

зменшення використання західноєвропейських монет, натомість характерною стає перевага російської монети. Певні особливості мав лише Крим – до приєднання його царатом півострів являв собою замкнутий монетний ринок, де курсували монети останніх Гіреїв, без домішок інших монет. «Після 1783 р. гірейські монети деякий час залишаються у кримському обігу, поступово відступаючи перед російськими»²⁸.

Аналогічної думки дотримуються І. Грабинська та І. Грабинський²⁹, К. Хромов³⁰, хоча при описі періоду, що нас цікавить, обмежуються словами «на більшості українських земель, які після другого і третього поділів Польщі увійшли до складу Російської імперії, поступово запанувала російська монетна система»³¹.

Грошова політика Російської імперії носила також ідеологічний характер. Зокрема, на це вказують дослідники історії Таврійського монетного двору. Найбільш повний історичний нарис відбудови, функціонування та ліквідації Таврійського монетного двору виконав вже наприкінці XIX ст. російський сходознавець-тюрколог професор Василь Дмитрович Смирнов. Учений припустив, що срібні таврійські монети з легендою «Царица Херсониса Таврического» були випущені тільки для Криму з ідеологічних мотивів і карбувались вони в Москві або Петербурзі. На це вказує чистота виконання монети, на яку не здатні були механічні засоби монетного двору Феодосії³². Думку про те, що ці монети або монетоподібні жетони були виготовлені виключно з ідеологічно метою та приурочені до поїздки Катерини II у Крим, висловив також А. І. Юхт³³.

Праці з історії економічного розвитку Нової Січі (1734-1775)

Дисертація Олександра Мірущенка «Економічна політика російського уряду на Запорозжі періоду Нової Січі (1734–1775 рр.)»³⁴ у третьому розділі якої між іншим аналізує грошовий обіг на території Вольностей. Серед питань, що стосувались торговельних відносин Січі та російського уряду учений відзначає заборону торгувати запорожцям за кримські мідні гроші. У січні 1756 р. кошовий Г. Федоров у донесенні до Київської губернської канцелярії вказував про проблеми у розрахунках з кримськими купцями і погіршення якості монети. О. Мірущенко наводить наступні факти: російський уряд в екстракті 10 квітня 1756 р. дозволяв вивіз мідних грошей та ввіз золотих та срібних, це призводило до накопичення мідної монети на Січі, що заважало її торговельним зв'язкам як з Кримом, так і з Російською імперією та Гетьманщиною³⁵.

Більш детально юридичні засади торговельної діяльності запорожців дослідив Віталій Горобець³⁶, проаналізувавши грошові кризи на Січі. За його словами,

28 Котляр М., 1971, С. 155.

29 Грабинська І., Грабинський І., 2008, вип.40, С. 7-10.

30 Хромов К., *Короткі нотатки з історії грошового обігу на території сучасної України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13181/18-Khromov.pdf?sequence=1>

31 Грабинська І., Грабинський І., 2008, вип.40, С. 8.

32 Смирнов В.Д., 1892, С.449.

33 Юхт А. И., 1994, С. 204-205.

34 Мірущенко О. П., 2010.

35 Там само. – С. 13.

36 Горобець В., 2010, С. 101-117.

наявність у грошовому обігу Запоріжжя значної кількості хоча і взаємозамінних грошей, але різних монетних систем (як мінімум російської, кримської, польської), було причиною частих грошових криз, що супроводжували практично всю історію Нової Січі³⁷. Так, він пише, що зміна центральної влади в Криму супроводжувалась певного роду традицією, яка полягала у тому, що кожний новий хан чеканив свою власну монету й накладав заборону на монети попередників. На заміну старих башликів на нові було дано дуже мало часу, протягом якого запорозькі купці не впоралися, що призвело до кризи 1763 р. Криза була позитивно вирішена для запорожців, що В. Горобець пояснює, *«скоріше не симпатією хана до козацтва, а зацікавленістю Криму в вигідних торговельних зв'язках із Запоріжжям»*³⁸. З іншого боку, причиною ще однієї значної грошової кризи стало рішення Сенату у 1764 р. припинити відпуск срібних монет до Запоріжжя, оскільки при вивезенні до Кримського ханства воно переробляється на місцеву монету. З огляду на значні втрати срібла в державній казні Катерина II грамотою від 7 липня 1764 р. встановлює видання жалування Війську Запорозькому Низовому мідними грошима, що завдало серйозного удару січовій торгівлі, адже в Криму не приймали мідних російських грошей (деньги, полушки, напівполушки). Втім, торговці потайки вивозити туди срібло³⁹. Загалом В. Горобець дійшов висновку, що російський уряд своїми наказами в руслі політики фіскалізму та протекціонізму штучно провокував *«грошові кризи в економіці Запоріжжя, підтримуючи чи власну мануфактурну промисловість на шкоду запорозькій торгівлі»*⁴⁰.

Окреме місце в історіографії грошового обігу Січі займають публікації з історії фінансової та митної систем козацької твердині. Так, впливом Заходу на фінансові інституції Січі перейнявся Володимир Андрущенко⁴¹. Серед грошей, що обертались на Січі, він відзначає російські червінці, турецькі леви, австрійські та голландські талери. Дослідник, як і попередні автори, підкреслив, що через відсутність власної грошової одиниці Кіш інколи переживав нестачу готівки. У зв'язку з цим грошовита січова старшина вела досить значні кредитні операції⁴². Климентій Гальський та Сергій Трусов у своєму дослідженні податкової та митної справи у Запорозькій Січі⁴³ вказали, що поруч з талерами в грошовому обігу на Січі використовувалися польські злоті, російські рублі, італійські дукати, німецькі гульдени, кримські башлики.

Таким чином, ми можемо відмітити недостатність та нерівномірність вивчення історії грошового обігу на території Півдня України у кінці XVIII – першій половині XIX ст. Ученими зроблено спроби дослідити монетний обіг на окремих територіях, в той час як репрезентована джерельна база, дозволяє створити загальну картину особливостей фінансового обороту південноукраїнських земель, що відкриває подальшу перспективу дослідження. Історія грошового обігу на території Запорозької Січі не залишилася поза фокусом наукових студій. Найбільш вивченим у цьому

37 Горобець В., 2010, С.106.

38 Там само.

39 Горобець В., 2010, С.107.

40 Горобець В., 2010, С.114.

41 Андрущенко А. 2001. – С.6-7.

42 Там само. – С.7.

43 Гальський К., Трусов С., 2013, №15.

плані є період Нової Січі, в той час як більш рання доба описується виключно поверхово. Разом з тим варто відзначити відсутність спеціальних публікацій з історії курсування монет на Запорозжжі та історіографії цього питання, що відкриває широкі перспективи для подальших досліджень.

SOURCES AND LITERATURE

1. Аксаков И.С., *Исследование о торговле на украинских ярмарках.* – СПб., 1858. – 383 с.
2. Андрущенко А., *Впливи заходу на фінансові інституції Запорозької Січі в XVII-XVIII ст.* // *Історія грошей в Україні з давніх часів до сучасності: зб. наук. матеріалів Другої і Третьої Міжнародних наук.-практ. конф. ТАНГ (1999, 2000 рр.).* – Т.: Економічна думка, 2001. – С. 6-7.
3. Боровой С.Я., *Кредит и банки России (середина XVII в. - 1861 г.).* – М., 1958. – 288 с.
4. Букатевиц Н., *Чумацтво на Україні: історично-етнографічні нариси.* – Одеса, 1928. – С.14.
5. Гальський К., Трусов С., *Податкова та митна справа у Запорозькій Січі* // Вісник. Право знати все про податки і збори. – 2013. – №15.
6. Гиндин И.Ф., *Государственный банк и экономическая политика царского правительства.* М., 1960.; Його ж. *Банки и экономическая политика в России (XIX–XX в.).* Избранное. М., 1997.
7. Горобець В., *Юридичні засади торгівлі Війська Запорозького Низового доби Нової Січі* // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 21. – К., 2010. – С. 101-117.
8. Гошкевич В.И., *Клады и древности Херсонской губернии.* – Херсон, 1903. – Кн.1.
9. Грабинська І., *Грабинський І. Еволюція форм грошового обігу на українських землях* // Вісник Львівського університету. Серія екон. – 2008. – Вип.40. – С.7-10.
10. Данилевич В.Е., *Монетные клады Екатеринославской губернии.* – Харьков, 1904.
11. Дружкова І.С., *Правові умови розвитку державних кредитних закладів в першій половині XIX ст. на Півдні України* / І.С. Дружкова // *Інтелекція і влада.* – 2003. – Вип. 1. – С. 29-39.; Її ж. *Кредитно-банківські установи на Півдні України в XIX – на початку XX ст. (історичний аспект):* дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дружкова Ірина Сергіївна. – О., 2004. – 220 с.
12. Коропецький І. – С., *Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки.* – К., 1995. – с.37.
13. Котляр М.Ф., *Грошовий обіг на території України доби феодалізму.* – К., 1971; Його ж. *Нариси історії обігу і лічби монет на Україні XIV-XVIII ст.* – К., 1981.
14. Кругляк Б.А., *Ярмаркова торгівля на Україні в період капіталізму* // УІЖ, 1974. – № 3. – С. 36-43.; Його ж. *Товарні біржі в Російській імперії* // УІЖ, 1992. – № 2. – С. 58-63.
15. Мигулин П. П., *Русский государственный кредит. (1769-1899). Опыт историко-критического обзора.* Т.1. – Харьков, 1899. – 606с.; Його ж. *Наша банковая политика (1729-1903).* – Харьков, , 1904. – 439с.
16. Мірущенко О.П., *Економічна політика російського уряду на Запорозжжі періоду Нової Січі (1734–1775 рр.).* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
17. Орлик В.М., Гуржій О.І., *Селяни України та їх оподаткування в XVII - середині XIX ст.* – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2012. – 278 с.
18. Орлик В.М., *Інкорпорація України в податкову систему Російської імперії* // *Історична пам'ять.* – Полтава, 2005. – Вип. 1–2. – С.53–63.
19. Орлик В.М., *Фінансова політика Російської імперії в українських губерніях у XIX ст. (історіографія проблеми)* / Орлик В.М. // *Проблеми історії України XIX - початку XX ст.* – 2006. – 11. – С. 85–95.
20. Скальковский А., *Историческо-статистический опыт о торговых и промышленных силах Одессы.* – Одесса: В Городской тип., 1839. – 88 с.

21. Смирнов В.Д., *Таврическая монета: Очерк истории Феодосийского монетного двора* // Горный журнал. – 1892. – Июнь. – С. 300-459.
22. Фабрициус И.В., Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. – К., 1951. – вып.1.
23. Хромов К., Короткі нотатки з історії грошового обігу на території сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13181/18-Khromov.pdf?sequence=1>
24. Шевченко В., Соціально-правовий статус банкірів і банкірських установ півдня України першої половини XIX ст. / Шевченко Валентина // Український історичний збірник. – 2006. – 9. – С. 130.
25. Шевченко В.В., Приватна банкірська діяльність на території Південної України XIX – початку XX ст. : автореф. дис... канд. іст. наук. : 07.00.01 / Шевченко Валентина Віталіївна. – К., 2009. – 20 с.; Ї ж. Приватне банкірське підприємництво в Одесі (XIX – початок XX ст.) : монографія / Валентина Шевченко. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2010. – 265 с.
26. Шиханов Р.Б., *Біржі в ринковій інфраструктурі Південної України наприкінці XIX - на початку XX ст.* // Нова парадигма. – Випуск 1. – Запоріжжя : ЗДУ, 1996. – С.14-17.; Його ж. *Південноукраїнські біржі в системі регулювання біржової діяльності Російської імперії* // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України. Південна Україна XVIII-XIX століть. – Випуск 2. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1996. – С. 139-149; Його ж. *Становлення біржової торгівлі у Південній Україні (кінець XVIII-XIX ст.)* // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України. Південна Україна XVIII-XIX ст. – Запоріжжя, 1996. – Вип.1. – С. 92-94
27. Эварницкий Д., *История запорожских казаков.* – М., 1900. – Т.1. – С. 579-580.
28. Юхт А.И., *Русские деньги от Петра Великого до Александра I.* – М., 1994. – С. 204-205.
29. Яснопольский Н., *Экономическая будущность Юга России и современная его отсталость* // Отечественные записки. – 1871. - №7. – С.75-79.

REFERENCES

1. Aksakov Y.S., *Issledovanie o torgovle na ukraynskih yarmarkah* [Study on trade at Ukrainian fairs]. – SPb., 1858. – 383 s.
2. AndrusXXenko A., *Vplyvy zahodu na finansovi institucii Zaporozkoi Sichi v XVII-XVIII st.* [Influences of the event on the financial institutions of the Zaporozhian Sich in the seventeenth and eighteenth centuries] // Istoriiia groshei v Ukraini z davnih chasiv do suchasnosti: zb. nauk. materialiv Drugoi i Tretoi Mizhnarodnyh nauk.-prakt. konf. TANG (1999, 2000 rr.). - T. : Ekonomichna dumka, 2001. – S.6-7.
3. Borovoi S.Ia., *Kredit i banki Rossii (seredina XVII v. – 1861 g.)* [The credit and banks of Russia (mid-17th century - 1861)] – М., 1958. – 288 s.
4. Bukatevych N., *Chumactvo na Ukraini: istorychno-etnografichni narysy* [Rumor in Ukraine: historical and ethnographic essays] – Odesa, 1928. – s.14.;
5. Galskyi K., Trusov S., *Podatkova ta mytna sprava u Zaporozkii Sichi* [Tax and Customs Affairs in Zaporozhye Sich] // Visnyk. Pravo znaty vse pro podatky i zbory. – 2013. – №15.
6. Gyndyn Y.F., *Gosudarstvennii bank i ekonomicheskaiia politika tsarskogo pravytelstva* [State Bank and the economic policy of the tsarist government] М., 1960.; Gyndyn Y.F., *Banki i ekonomicheskaiia poitika v Rossii (XIX–XX v.)*. *Izbrannoe*. [Banks and economic policy in Russia (XIX-XX centuries). Favorites] М., 1997.
7. Gorobec V., *Yurydychni zasady torgivli Viiska Zaporozkogo Nyzovogo doby Novoi Sichi* [Legal basis for the trade of the Zaporizhzhya Low Forces Army Forces of New Sich] // Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodyh vchenyh ta aspirantiv. – Т. 21. – К., 2010. – S. 101-117.
8. Goshkevych V.Y., *Klady i drevnosti Hersonskoi gubernii* [Treasures and antiquities of the Kherson province]. – Herson, 1903. – Кн.1.
9. Grabynska I., Grabynskiy I., *Evoluciiia form groshovogo obigu na ukraynskyyh zemliah* [Evolution of

forms of money circulation on Ukrainian lands] // Visnyk Lvivskogo universytetu. Serii ekon. – 2008. – Vyp.40. – S.7-10.

10. Danilevich V.E., *Monetnye klady Ekaterinoslavskoi gubernii* [Coins of Ekaterinoslav province]. – Harkov, 1904.

11. Druzhkova I.S., *Pravovi umovy rozvytku derzhavnykh kredytnykh zakladiv v pershii polovyni XIX st. na Pivdni Ukrainy* [Legal conditions of development of state credit institutions in the first half of the XIX century. in the south of Ukraine] // *Inteligenciia i vlada*. – 2003. – Vyp. 1. – S. 29-39.; Druzhkova I.S., *Kredytno-bankivski ustanovy na Pivdni Ukrainy v XIX – na pochatku XX st. (istorychnyi aspekt): dys... kand. ist. nauk: 07.00.01* [Credit and banking institutions in the South of Ukraine in the XIX - early XX centuries (historical aspect)]. – O., 2004. – 220 s.

12. Koropecykyi I. – S., *DesXXo pro mynule, nedavnie mynule ta suchasne ukraïnskoi ekonomiky* [Something about the past, the recent past and modern Ukrainian economy]. – K., 1995. – s.37.

13. Kotliar M.F., *Groshovyi obig na terytorii Ukrainy doby feodalizmu* [Money circulation on the territory of Ukraine is the era of feudalism]. – K., 1971; Kotliar M.F., *Narysy istorii obigu i lichby monet na Ukraini HIV-XVIII st.* [Essays on the history of circulation and number of coins in Ukraine in XIV-XVIII centuries.] – K., 1981.

14. Krugliak B.A., *Yarmarkova torgivlia na Ukraini v period kapitalizmu* [Fair trade in Ukraine during the period of capitalism] // *UIZh*, 1974. – № 3. – S. 36-43.; Krugliak B.A., *Tovarni birzhi v Rosiiskii imperii* [Commodity exchanges in the Russian Empire] // *UIZh*, 1992. – № 2. – S. 58-63.

15. Mygulin P. P., *Russkii gosudarstvennyi kredit. (1769-1899). Opyt istoryko-kriticheskogo obzora* [Russian state credit. (1769-1899). Experience historical and critical review] T.1. – Harkov, 1899. – 606 s.; Mygulin P.P., *Nasha bankovaia politika (1729-1903)* [Our Banking Policy (1729-1903)] – Harkov, 1904. – 439s.

16. Mirushchenko O.P., *Ekonomichna polityka rosiiskogo uriadu na Zaporozhzi periodu Novoi Sichi (1734–1775 rr.)* : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : spec. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». [Economic policy of the Russian government in the Zaporozhye period of Novaya Sich (1734-1775 gg.)] – Zaporizhzhia, 2010. – 20 s.

17. Orlyk V.M., Gurzhij O.I., *Seliany Ukrainy ta ih opodatkuvannia v XVII - seredyni XIX st.* [Peasants of Ukraine and their taxation in the XVII - the middle of the XIX century.] – Bila Tserkva: Vyd. Pshonkivs'kyj O. V., 2012. – 278 s.

18. Orlyk V.M., *Inkorporaciia Ukrainy v podatkovu systemu Rosiiskoi imperii* [Incorporation of Ukraine into the tax system of the Russian Empire] // *Istorychna pamiat*. – Poltava, 2005. – Vyp.1-2. – S. 53-63.

19. Orlyk V.M., *Finansova polityka Rosiiskoi imperii v ukraïnskykh guberniiah u XIX st. (istoriografiia problemy)* [Financial policy of the Russian Empire in Ukrainian provinces in the nineteenth century. (historiography of the problem)] // *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* – 2006. – 11. – S. 85-95.

20. Skalkovskii A., *Istoricheskostatisticheskii opyt o torgovyhk i promyshlennykh silakh Odessy* [Historical and statistical experience about the commercial and industrial forces of Odessa]. – Odessa: V Gorodskoi tip., 1839. – 88 s.

21. Smyrnov V.D., *Tavrisheskaia moneta: Ocherk istorii Feodosiiskogo monetnogo dvora* [Tauride coin: An Essay on the History of Theodosius Mint yard] // *Gornyi zhurnal*. – 1892. – Iiun. – S. 300-459.

22. Fabricyus Y.V., *Arheologycheskaia karta Prychernomoria Ukraïnskoi SSR* [Archaeological map of the Black Sea coast of the Ukrainian SSR]. – K., 1951. – vyp.1.

23. Hromov K., *Korotki notatky z istorii groshovogo obigu na terytorii suchasnoi Ukrainy* [Short notes on the history of money circulation in the territory of modern Ukraine] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13181/18-Khromov.pdf?sequence=1>

24. Shevchenko V., *Socialno-pravovyi status bankiriv i bankirskykh ustanov pivdnia Ukrainy pershoi polovyny XIX st.* [Socio-legal status of bankers and banking institutions of the south of Ukraine in the first half of the nineteenth century.] // *Ukraïnskyi istorychnyi zbirnyk*. – 2006. – 9. – S. 130.

25. Shevchenko V.V., *Pryvatna bankirska diialnist na terytorii Pivdennoi Ukrainy XIX - pochatku XX st.*: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 [Private banking activity in the territory of Southern Ukraine of the XIX - early XX centuries.]. – K., 2009. – 20 s.; Shevchenko V.V. *Pryvatne bankirske pidpriemnyctvo v Odesi (XIX – pochatok XX st.)*: monografiia [Private Banking Entrepreneurship in Odessa (XIX - early XX centuries)]. – K.: In-t istorii Ukrainy NANU, 2010. – 265 s.

26. Shyhanov R.B., *Birzhi v rynkovii infrastrukturi Pivdennoi Ukrainy naprykinci XIX – na pochatku XX st.* [Exchanges in the market infrastructure of Southern Ukraine in the late nineteenth and early twentieth centuries.] // Nova paradigma. – Vypusk 1. – Zaporizhzhia: ZDU, 1996. – S.14-17; Shyhanov R.B. *Pivdennoukrainski birzhi v systemi reguliuvannia birzhovoi diialnosti Rosiiskoi imperii* [South-Ukrainian exchanges in the system of regulation of exchange activities of the Russian Empire] // Zapysky naukovy-doslidnoi laboratorii istorii Pivdennoi Ukrainy. Pivdenna Ukraina XVIII-XIX stolit. – Vypusk 2. – Zaporizhzhia: RA «Tandem-U», 1996. – S. 139-149; Shyhanov R.B.. *Stanovlennia birzhovoi torzivli u Pivdennoi Ukraini (kincia XVIII – XIX st.)* [The formation of stock trading in Southern Ukraine (the end of the XVIII - XIX cc.)] // Zapysky naukovy-doslidnoi laboratorii istorii Pivdennoi Ukrainy. Pivdenna Ukraina XVIII-XIX st. – Zaporizhzhia, 1996. – Vyp.1. – C.92-94.

27. Evarnitskii D., *Istoriia zaporozhskyyh kazakov* [History of Zaporozhye Cossacks]. – M., 1900. – T.1. – s. 579-580.

28. Yuht A. Y., *Russkie dengi ot Petra Velikogo do Aleksandra I* [Russian money from Peter the Great to Alexander I.]. – M., 1994. – s. 204-205.

29. Yasnopolskyi N., *Ekonomicheskaiia budushchnost Yuga Rossii i sovremennaia ego otstalost* [The economic future of the South of Russia and its contemporary backwardness] // Otechestvennye zapiski. – 1871. – №7. – s. 75-79.

The state of scientific development of the problem of the Russian government's measures in the sphere of money circulation in the Ukrainian South in the 2nd half of the 18th century

Summary

The article examines the historiographical heritage, which highlights the problem of economic policy of the Russian government in Southern Ukrainian lands in the late 18th century. The author divided the literature that analyzed in three fields: 1) essays on the history of Ukrainian lands, works on the economic history of Ukraine or its individual regions; 2) works on the general history of money, money circulation of Ukrainian lands, Russian empire; 3) works on the history of economic development of New Sich (1734-1775). The author notes that most researchers of the problem tend to think that the leading purpose of imperial powers remained full involvement of the Southern-Ukrainian economy into the Russian Empire's one. Also, the authors point out that the monetary policy of the Russian government could have an ideological character.